

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-6>

УДК 334.72

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

SOCIAL ENTREPRENEURSHIP: STATUS AND PROSPECTS

Новик Ірина Василівна
старший викладач,
Українська академія друкарства
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9925-7660>

Novyk Iryna
Ukrainian Academy of Printing

У статті розглянуто сутність соціального підприємництва; уточнено, що сьогодні не існує єдиного визначення або загального розуміння точних меж соціального підприємництва; охарактеризовано основні ознаки, яким повинно відповідати соціальне підприємництво; визначено причини, що зумовили його появу, поширення та розвиток; проаналізовано, які суб'єкти не відносять до соціального підприємництва; виокремлено основні характеристики та складові компоненти соціального підприємництва; сформувано кінцеву мету та позитивний ефект від діяльності соціального підприємництва; представлено еволюцію соціального підприємництва; визначено основні завдання щодо зростання обізнаності про соціальне підприємництво; з'ясовано особливості розвитку соціального підприємництва в Україні та визначено напрями та перспективи його подальшого розвитку.

Ключові слова: соціальне підприємництво, держава, соціальна відповідальність, підприємства, інновації.

The article is devoted to topical issues of the development of social entrepreneurship in Ukraine and the world, as well as the definition of its main problems and opportunities. One of the most important tasks of economic policy at the current stage of state formation is the improvement of public welfare. The implementation of this task requires effective social policy, aimed at forming the material well-being of the population and satisfying its interests, including through the implementation of innovative approaches to solving social problems. The scientific research uses the method of critical analysis of scientific and methodical literature, practical experience, according to the requirements for the level of research methodology and technique. The choice of specific research methods depends on the conditions and purpose of the research. Methods are an ordered system in which their place is determined according to a specific stage of research, using technical techniques and working with theoretical information and certain facts in a given sequence. The article examines the essence of social entrepreneurship; it is clarified that today there is no single definition or general understanding of the exact boundaries of social entrepreneurship; the main features that social entrepreneurship must meet are described; the reasons for its emergence, spread and development are determined; it was analyzed which entities do not belong to social entrepreneurship; the main characteristics and components of social entrepreneurship are highlighted; the final goal and positive effect of social entrepreneurship activities were formed, the main tasks for increasing awareness of social entrepreneurship; the peculiarities of the development of social entrepreneurship in Ukraine were clarified and the directions and prospects of its further development were determined. Therefore, the main task nowadays is to increase awareness of social entrepreneurship, to popularize its ideas and essence, to inform entrepreneurs that social entrepreneurship is an interesting and promising field of work.

Keywords: social entrepreneurship, state, social responsibility, enterprises, innovations.

Постановка проблеми. В складних соціально-економічних умовах виникає підвищений попит на мобілізацію всіх наявних ресурсів і підприємництво стає одним з основних джерел соціально-економічної стабільності. Сьогодні вже на державному рівні визнано необхідність розвитку соціального підприємництва як окремої категорії, що спеціалі-

зується на виробництві продукції й наданні послуг в інтересах соціально вразливих і незаможних груп громадян або створенні робочих місць для таких груп громадян.

У той же час в нашій країні не сформовано чітке розуміння можливих напрямків розвитку соціального підприємництва й необхідності його підтримки. Термін «соціальне

підприємництво» є популярним не тільки в дослідницькому середовищі, але й у розробників державної політики. Він також широко розтиражований у ЗМІ. Разом з тим, дотепер відсутнє єдине уявлення про сутність цього поняття, не розроблені критерії віднесення того або іншого явища до соціального підприємництва. Адаже сьогодні до соціального підприємництва й соціальних підприємців відносять у тому числі меценатів, суспільних активістів, рухи й громадські організації, що займаються захистом навколишнього середовища, інші соціально орієнтовані організації, некомерційні й комерційні організації, що вирішують окремі соціальні завдання. Деякі дослідники розділяють соціальне підприємство й непідприємницькі ініціативи, спрямовані на вирішення соціальних завдань. Все це ускладнює розробку державної політики розвитку й підтримки соціального підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемам соціально-економічного розвитку країни, соціального сектору, соціального розвитку підприємств присвячено багато робіт вчених серед яких: М. В. Волкова, З. І. Галушка, Н. Р. Голуб'як, Н. М. Горішна, Г. І. Давидовська, В. Л. Дикань, О. В. Довгань, В. В. Компанієць, М. С. Наумова, О. Н. Плахова та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак в умовах заострення соціально-економічних проблем та соціальної напруженості в країні виникає необхідність поглибленого дослідження особливостей розвитку соціального підприємства та його подальших перспектив.

Формулювання цілей статті (постановка завдання): розглянути стан розвитку соціального підприємництва в Україні та світі, а також його проблеми та основні можливості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дати визначення соціальному підприємству непросто, оскільки сьогодні не існує єдиного визначення або загального розуміння точних меж соціального підприємства, однак його двома основними критеріями були й залишаються – підприємство й соціальна мета.

Г. І. Давидовська зауважує, що «соціальне підприємство – це господарська діяльність, яка поєднує в собі три взаємозалежні риси, і присутність всіх трьох необхідна. Перша риса – підприємство створюється для вирішення реально існуючої соціальної проблеми. Друга риса – економічна стійкість підприємства, яка у ринковій економіці забезпечується

за рахунок продажу товарів і послуг. Третя риса – підприємство вирішує соціальну проблему через пропозицію інноваційного продукту-послуги або інноваційної бізнес-моделі, що використовує нову комбінацію ресурсів» [3, с. 107].

З позиції В.В. Компанійця, соціальне підприємство має на увазі «виробництво товарів або надання послуг з метою вирішення якої-небудь соціальної проблеми або створення користі для суспільства, а не максимізації прибутку для власників підприємства. Види, формати, товари, послуги соціального підприємства можуть бути різноманітними – соціальні підприємства можуть бути великими й малими, міжнародними й місцевими, але усіх їх поєднує прагнення створювати високу соціальну додану вартість за рахунок використання бізнес-методів» [6, с. 33].

В. Смаль стверджує, що «соціальне підприємство – це новаторська діяльність, спрямована на вирішення або пом'якшення соціальних проблем суспільства на умовах самооплатності та стійкості» [11, с. 13]. Цей термін формує під собою особу або групу осіб, що створюють нові бізнес-проекти з метою вирішення певних соціальних проблем в сфері медицини, освіти, охорони здоров'я й т.д. Дослідник додає, що будь-яке соціальне підприємство повинне відповідати трьом ознакам, а саме [11, с. 13]:

1. Соціальне завдання стоїть вище фінансової складової підприємства (підприємство основним своїм завданням ставить вирішення або пом'якшення якої-небудь соціальної проблеми).

2. Підприємство стабільне – воно конкурентоспроможне й окупається (прибутковість може надходити як від продажу яких-небудь товарів або послуг, так і від пожертвувань і добродійників).

3. Можливість копіювання й накопичення досвіду (поєднання фінансової стійкості й виконання соціальної місії допускає інноваційний підхід до ведення бізнесу, і окремим аспектом варто виділити можливість копіювання, можливість вирішити подібну соціальну проблему, виходячи із набутого досвіду).

Не є соціальним підприємством [11, с. 14]:

– соціальна корпоративна відповідальність традиційних компаній. Наприклад, реалізована банком освітня програма не є соціальним підприємством, якщо, звичайно, вона не реалізується й не здійснюється у вигляді окремого, відособленого фінансово і контент-незалежного підприємства;

– добродійність, коли щось комусь віддається або надається безкоштовно, просто так. Звичайно, це можна робити, якщо в основі стійка бізнес-модель, яка генерує дохід, повністю або частково покриваючи добродійну діяльність;

– діяльність у сфері державної й муніципальної соціальної допомоги.

Д. Борнштейн і С. Девіс відзначають, що «соціальне підприємництво передбачає процес, за допомогою якого громадяни створюють або трансформують установи для вирішення таких соціальних проблем, як бідність, неграмотність, деградація довкілля, порушення прав людини, корупція, з метою покращення життя багатьох людей» [12, с. 1].

Дж. Мейр та І. Марті під соціальним підприємництвом розуміють «широкий процес, який включає в себе комбінацію ресурсів для створення можливостей прискорення соціальних змін та/або задоволення соціальних потреб. Соціальне підприємництво – інноваційна модель надання продуктів та послуг, спрямованих на задоволення базових потреб (прав), що залишилися поза увагою політичних та економічних інституцій» [17, с. 36].

У своїх документах Європейська комісія визначає соціальне підприємництво як оператора соціальної економіки, його основним завданням є соціальна ідея, а не отримання прибутку для власників або акціонерів. Воно працює на ринку на підприємницькій та інноваційній основі та використовує свої прибутки, щоб досягти соціальних цілей. В той же час, це визначення не є обов'язковим для держав-членів ЄС, і Європейська комісія підкреслює, що немає єдиної правової форми для реалізації соціального підприємни-

цтва. Однак, виходячи з визначення, Комісія пов'язала соціальне підприємництво з такими більш широкими поняттями, як соціальна економіка й інновації, що певним чином має на увазі нетрадиційний підхід до соціального підприємництва у створенні соціальної цінності [14, с. 12].

Таким чином, максимально повне визначення соціального підприємництва повинне включати ряд різних характеристик (рис. 1).

Аналіз пропонує у різних публікаціях понять соціального підприємництва дозволив сформулювати визначення, що поєднує в собі багато аргументів і тверджень. А саме: соціальне підприємництво – це підприємницька діяльність (або процес), що формує можливість гібридного партнерства, спрямована на встановлення соціальної відповідальності й вирішення проблем у системі соціального захисту, яка забезпечує соціальні зміни й генерацію суспільних цінностей зі створенням нових організацій або інноваційних напрямів в управлінні вже діючих організацій.

Соціальне підприємництво є різновидом бізнесу, прибутки якого спрямовані головним чином на розвиток бізнесу, громадські справи чи на вирішення гострих суспільних, соціальних проблем. Як суспільне явище воно з'явилося у західноєвропейських країнах у другій половині XVIII ст. Проте його легалізація як соціального інституту відбулась лише приблизно у кінці XIX століття. Першими на законодавчому рівні у кінці 1990-х років діяльність соціальних підприємств легалізували країни Західної Європи: Італія, Іспанія, Греція, Бельгія, Франція, Португалія, Великобританія. На початку 2000-х років законопроекти, які регулювали діяльність соціальних

ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА БІРЖОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

Рис. 1. Характеристики соціального підприємництва [8]

підприємств, були прийняті у східноєвропейських та прибалтійських країнах – Угорщині, Чехії, Словаччині, Словенії, Польщі, Литві. У США перші соціальні підприємства почали з'являтися на початку 1990-х, проте, на відміну від європейських країн, сферою їх зародження був не кооперативний рух, а громадський сектор [9].

Серед основних причин, що зумовили розвиток і поширення соціального підприємництва, дослідники називають:

- брак державних коштів та корупцію влади, неналежну увагу з боку неурядових організацій до важливих соціальних потреб населення у країнах, що розвиваються [19, с. 113];

- неефективність традиційних способів вирішення нагальних соціальних проблем, таких як бідність, гендерну нерівність тощо у розвинутих країнах [13, с. 4];

- намагання урядів деяких країн комерціалізувати сектор соціальних послуг [16, с. 19];

- скорочення державного фінансування окремих соціальних послуг, зокрема таких як освіта та розвиток громад [15, с. 69].

О. В. Сатула виділяє такі компоненти соціального підприємництва [10]:

- 1) вирішення соціальної проблеми, яка впродовж тривалого часу існує в суспільстві через обмежений доступ певної цільової групи до фінансових та політичних ресурсів;

- 2) розробка та впровадження механізму інноваційного вирішення проблеми, яка порушує стабільний, але несправедливий баланс;

- 3) створення нового, стійкого балансу, що вивільняє ресурси для згаданої цільової групи і передбачає краще майбутнє не тільки для цих людей, а й для суспільства в цілому.

Кінцева мета соціального підприємництва – не отримання прибутку, а виробництво продукту або послуги, призначеної для вирішення суспільної проблеми.

Соціальне підприємництво має позитивний ефекти від діяльності, це [1, с. 14]:

- сприяння працевлаштуванню людей з обмеженими фізичними та психічними можливостями та безробітних;

- пропонування нових шляхів для реформування державних соціальних послуг;

- підтримка залучення громадян до участі у соціальних ініціативах на волонтерських засадах, об'єднання громад навколо соціальних проблем;

- розширення видів соціальних послуг, які залишаються поза увагою звичайного бізнесу у зв'язку з малоприбутковістю, непопу-

лярністю, відсутністю належної професійної підготовки;

- ефективне використання наявних ресурсів регіону у вирішенні соціальних проблем;

- зниження навантаження на місцеві бюджети у вирішенні соціальних проблем (актуально в умовах хронічного дефіциту бюджетних коштів);

- сприяють формуванню сприятливого конкурентного середовища.

Досить ефективною у сфері розбудови соціального підприємництва в ЄС є Італія. Саме там виникли перші організації взаємодопомоги для надання соціальних послуг – соціальні кооперативи, які й склали основу італійських соціальних підприємств (одним із перших таких кооперативів був споживчий кооператив «Magazzino di previdenza», відкритий у Турині в 1854 р.). У Великобританії з кінця 1970-х рр. система державного управління соціальною сферою ґрунтується на концепції державного менеджменту, відтоді на практичну діяльність британських соціальних підприємств та державне управління ними впливають традиції менеджеріалізму (оптимізованого державного управління) [4, с. 33–34].

Історія німецького соціального підприємництва бере свій початок від 1889 р., коли з'явилися перші соціальні кооперативи. З 1980-х рр. у Німеччині реалізується ідея надавати працевлаштування й підтримку найбільш уразливим категоріям населення в організаціях, що не належать ні до державних, ні до комерційних. У Бельгії некомерційні та благодійні організації поступово брали на себе державні соціальні зобов'язання, починаючи з 1970-х рр. за умов різкого зростання рівня безробіття [5, с. 51].

Еволюція соціального підприємництва у країнах Центрально-Східної Європи пов'язана з розширенням ЄС на Схід, хоча його витoki нерідко варто шукати в минулих століттях, як і у випадку з Україною. Зародження соціального підприємництва в Польщі з'явилися ще після Першої світової війни із заснуванням суспільним і церковним діячем В. Близинським сільськогосподарських кооперативів. Чеська дослідниця М. Ханкова першим періодом становлення соціального підприємництва в Чехії називає період з початку ХХ ст. до 1938 р. – період розповсюдження добровольчих кооперативів [2, с. 67]. Загалом, хоча паростки усвідомлення соціальної відповідальності бізнесу зародилися в Європі ще на межі ХІХ–ХХ століть, процес трансформації

мотивів підприємницької діяльності від особистісної до соціально значимої орієнтації був тривалим і досяг піку розвитку лише наприкінці минулого століття.

У багатьох країнах світу прийнято основоположні законодавчі та нормативні акти, що визначають провідну організаційно-правову форму та засади діяльності соціальних підприємств. На даний час уряди багатьох країн ЄС законодавчо закріпили роботу соціальних підприємств у формі кооперативів, основною рисою яких є демократична форма правління та обов'язковий розподіл акцій компанії між засновниками, волонтерами та бенефіціарами; в інших країнах переважною є форма некомерційного об'єднання [9].

У наш час в Україні також є позитивний досвід здійснення проектів у рамках соціального партнерства.

Так, соціальну пекарню «Горіховий дім» було засновано у Львові в липні 2011 року з метою отримання прибутків для фінансування Центру інтегральної опіки для жінок, які опинились у кризових ситуаціях [20].

Піцерія «Pizza Veterano» – це соціальний підприємницький проект, який допомагає учасникам бойових дій на Сході України адаптуватися до мирного життя. 10% від прибутку «Pizza Veterano» перераховує на потреби учасників війни та їхніх сімей. Для учасників бойових дій існує бонусна система та знижки. Також відвідувачі піцерії можуть оплатити піцу для військових, які перебувають на лікуванні в госпіталях чи в залах очікування на вокзалах. Значна частка працівників – ветерани АТО та ООС [21].

Благодійний магазин «Ласка» (м. Київ) – це перший благодійний магазин в Україні. Тут продаються як уживані речі, так і новий одяг від більш ніж двадцяти українських виробників, тим самим популяризується та підтримується вітчизняна продукція. Близько 40% прибутку магазину перераховується на підтримку благодійних фондів. Левова частка (70–80%) принесених уживаних речей передається як гуманітарна допомога для тих, хто її потребує. За час існування проект передав 619668 грн. на благодійність і майже 159 т речей тим, хто їх потребував [22].

Соціальне підприємство «ГоРодина» – тепличне господарство на Львівщині з вирощування екологічно чистої продукції упродовж року. Соціальна складова: ресоціалізація, забезпечення роботою людей, що опинились у складних життєвих обставинах [7].

Вінницький міжрегіональний центр професійної реабілітації інвалідів «Поділля» – один

із 15 спеціальних закладів професійної реабілітації інвалідів в Україні, який було створено для вирішення проблеми професійної освіти та працевлаштування серед людей з інвалідністю. Призначенням Центру є підготовка людей з інвалідністю працездатного віку до професійної діяльності, відновлення їхньої працездатності та здобуття ними професії. У Центрі працюють такі соціально-економічні підприємства: швейне підприємство, підприємство з ремонту та пошиття взуття, дільниця з приготування комплексних обідів і кондитерських виробів [23].

Сьогодні у партнерстві із сектором соціального підприємництва державні, регіональні та місцеві органи влади повинні всіма можливими засобами підтримувати зростання соціальних підприємств і сприяти розвитку їх потенціалу: за допомогою правових механізмів, шляхом забезпечення доступу до фінансів, підтримки та супроводу стартапів, навчання та освіти, державних закупівель [18].

Важливим завданням є зростання обізнаності щодо соціального підприємництва, популяризація його ідей та сутності, доведення до відома підприємців, що соціальне підприємство є цікавою і перспективною сферою роботи. Для цього до загальних навчальних та консультаційних послуг варто додати блок, присвячений питанням соціального підприємництва, задля його популяризації. Вдалою практикою могла б стати відповідна онлайн-платформа окремого міста/регіону, де було б викладено корисну інформацію про соціальне підприємство, локальні можливості та потенційних партнерів. Гарним прикладом може бути загальноукраїнський ресурс «Соціальне підприємство в Україні» (<http://www.socialbusiness.in.ua>).

Висновки. В Україні соціальне підприємство тільки починає набирати оберти, вивчаються його різноманітні методики та підходи, досліджуються форми та напрями. Соціальне підприємство, хоч і повільно, але перетворюється на реальний механізм вирішення суспільних проблем в Україні, коли підприємство у соціальній сфері, охоплює різні соціально незахищені верстви населення. Для стрімкого розвитку соціально корисної підприємницької діяльності необхідно створення правового забезпечення та норм її регулювання. Головну роль у цьому процесі повинна відігравати саме держава, яка через механізми стимулювання повинна визначити стратегію розвитку підприємництва та його взаємодію з соціумом. Корисним для України

є використання досвіду європейських країн, що полягає у державній підтримці та сприянні збільшенню масштабів такої діяльності, впровадженні сертифікації діяльності соціальних підприємств, що підтверджує визнання факту провадження соціально-корисної, некомерційної діяльності, а також застосування практи-

тики надання грантів з бюджету, кредитів та фінансування окремих програм, наданні значних податкових пільг за умов, якщо прибуток використаний для реалізації соціальних цілей підприємства або якщо комерційна діяльність здійснюється у процесі реалізації соціальної мети.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрущенко А. І., Рябець І. М. Соціальне підприємництво як інноваційний механізм підвищення якості життя найбільш уразливих прошарків населення. «*Socioprosper: міждисциплінарний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи*». 2017. № 1. С. 12–16.
2. Голубка О. Я., Біланіч Л. В. Аналіз правової бази розвитку соціального підприємництва в Україні і Євро-союзі. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2016. Випуск 2 (48). С. 66–75.
3. Давидовська Г. І. Проблеми соціального підприємництва в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 7. Ч. 1. С. 106–109.
4. Дубич К. В. Менеджеріалізм у наданні державних послуг населенню в соціальній сфері: досвід Велико-британії. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2012. Вип. 2. С. 27–39.
5. Коваленко Н. С. Соціальне підприємництво: сучасні тенденції розвитку в Україні та світовий досвід. *Економіка і управління*. 2016. № 6. С. 49–54.
6. Компанієць В. В., Дейч М. Є. Чинники формування та стимулювання соціально відповідальної поведінки особистості, бізнесу, суспільства, держави в Україні. *Вісник економічної науки України*. 2013. № 2 (24). С. 30–36.
7. Переможці другої Школи соціального підприємства – проект ГоРодина. URL: https://www.youtube.com/watch?v=_8xmMintF38.
8. Радько А. О. Розвиток соціального підприємництва. *Збірник Національного університету водного господарства і природокористування*. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/prvse/2011_2/3_8.pdf.
9. Руда І. Соціальне підприємництво: зарубіжний досвід. *Актуальні проблеми державного управління*. 2013. Вип. 2. С. 126–130.
10. Сатула О. В. Соціальне підприємництво як інноваційна модель розвитку економіки. URL: http://www.napks.edu.ua/library/compilations_vak/eiu/2016/6/p_49_54.pdf.
11. Смаль В., Кокоть В. Що слід знати про соціальне підприємництво : посібник. Київ, 2017. 58 с.
12. Bornstein D., Davis S. *Social Entrepreneurship: What Everyone Needs to Know*. Oxford University Press. Kindle Edition, 2012. p. 1.
13. Cox A., Healey J. Promises to the Poor: The Record of European development agencies. *Poverty Briefings*. 2002. Vol. 1. 14 p.
14. Haber Jason. *The business of good. Social entrepreneurship and the new bottom line*. Entrepreneur Press, 2016. P. 12.
15. Lasprogata G. A., Cotton M. N. Contemplating enterprise: The business and legal challenges of social entrepreneurship. *American Business Law Journal*. 2013. № 41 (1). P. 67–114.
16. Salamon L.M., Lester M. *America's nonprofit sector: A Primer*. N.Y.: The Foundation Center, New York, 2009. 197 p.
17. Social entrepreneurship research: A source of explanation, prediction, and delight. *Journal of World Business*. 2015. Vol. 41. P. 36–44.
18. Social Enterprise in Europe Developing Legal Systems which Support Social Enterprise Growth. URL: <http://www.bwbllp.com/knowledge/2015/10/21/social-enterprise-in-europe-developing-legal-systems-which-support-social-enterprise-growth>.
19. Zahra S., Rawhouser H., Bhawe N., Neubaum D., Hayton J. Globalization of social entrepreneurship opportunities. *Strategic Entrepreneurship Journal*. 2016. Vol. 2 (2). P. 113–117.
20. Офіційний сайт соціальної пекарні «Горіховий дім». URL: <http://gorihoviydim.com.ua>.
21. Офіційний сайт піцерії «Pizza Veterano». URL: <http://veteranopizza.com>.
22. Офіційний сайт благодійного магазину «Ласка». URL: <http://laskastore.com>.
23. Офіційний сайт Вінницького міжрегіонального центру професійної реабілітації інвалідів «Поділля». URL: <http://www.vcri.gov.ua>.

REFERENCES:

1. Andruschenko, A., Riabets, I. (2017). Sotsialne pidpriemnytstvo yak innovatsiyni mekhanizm pidvyshchenia yakosti zhyttia naibilsh urazlyvykh prosharkiv naseleння [Social entrepreneurship as an innovative mechanism for improving the quality of life of the most vulnerable segments of the population]. «Sosioprostir: mizhdystsyplinarnyi zbirnyk naukovykh prats z sotsiologii ta sotsialnoi roboty» – "Sociospace: an interdisciplinary collection of scientific papers on sociology and social work", 1, 12–16. [in Ukrainian].
2. Holubka, O., Bilanych, L. (2016). Analiz pravovoi bazy rozvytku sotsialnoho pidpriemnytstva v Ukraini i Yevrosoiuzi [Analysis of the legal framework for the development of social entrepreneurship in Ukraine and the European Union]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu – Scientific Bulletin of Uzhhorod University*, 2 (48), 66–75. [in Ukrainian].
3. Davydovska, H. (2016). Problemy sotsialnoho pidpriemnytstva v Ukraini [Problems of social entrepreneurship in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu – Scientific Bulletin of Uzhhorod University*, 7, 106–109. [in Ukrainian].
4. Dubych, K. (2012). Menedzherializm u nadanni derzhavnykh posluh naseleńniu v sotsialnii sferi: dosvid Velykobrytanii [Managerialism in the provision of public services to the population in the social sphere: the experience of Great Britain]. *Publichne administruvannya: teoriia ta praktyka – Public administration: theory and practice*, 2, 27–39. [in Ukrainian].
5. Kovalenko, N. (2016). Sotsialne pidpriemnytstvo: suchasni tendentsii rozvytku v Ukraini ta svitovi dosvid [Social entrepreneurship: modern development trends in Ukraine and world experience]. *Ekonomika i upravlinnia – Economics and management*, 6, 49–54. [in Ukrainian].
6. Kompaniets, V., Deich, M. (2013). Chynnyky formuvannia ta stymuliuвання sotsialno vidpovidalnoi povedinky osobystosti, biznesu, suspilstva, derzhavy v Ukraini [Factors of formation and stimulation of socially responsible behavior of the individual, business, society, state in Ukraine]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy – Herald of economic science of Ukraine*, 2(24), 30–36. [in Ukrainian].
7. Peremozhtsi druhoi Shkoly sotsialnoho pidpriemstva – proekt HoRodyna [The winners of the second School of Social Enterprise are the HoRodyna project]. Retrieved from https://www.youtube.com/watch?v=_8xmMintF38.
8. Radko, A. (2011). Rozvytok sotsialnoho pidpriemnytstva [Development of social enterprise]. *Zbirnyk Natsionalnoho universytetu vodnoho hospodarstva i pryrodokorystuvannia – Collection of the National University of Water Management and Nature Utilization*. Retrieved from http://archive.nbuv.gov.ua/portalsoc_gum/prvse/2011_2/3_8.pdf. [in Ukrainian].
9. Ruda, I. (2013). Sotsialne pidpriemnytstvo: zarubizhnyi dosvid [Social entrepreneurship: foreign experience]. *Aktualni problemy derzhavnogo upravlinnia – Actual problems of public administration*, 2, 126–130. [in Ukrainian].
10. Satula, O. Sotsialne pidpriemnytstvo yak innovatsiina model rozvytku ekonomiky [Social entrepreneurship as an innovative model of economic development]. Retrieved from http://www.napks.edu.ua/library/compilations_vak/eiu/2016/6/p_49_54.pdf.
11. Smal, V., Kokot, V. (2017). Shcho slid znaty pro sotsialne pidpriemnytstvo [What you should know about social entrepreneurship]. Kyiv. [in Ukrainian].
12. Bornstein D., Davis S. Social Entrepreneurship: What Everyone Needs to Know. Oxford University Press. Kindle Edition, 2012. P. 1.
13. Cox A., Healey J. Promises to the Poor: The Record of European development agencies. *Poverty Briefings*. 2002. Vol. 1. 14 p.
14. Haber Jason. The business of good. Social entrepreneurship and the new bottom line. Entrepreneur Press, 2016. P. 12.
15. Lasprogata G.A., Cotton M.N. Contemplating enterprise: The business and legal challenges of social entrepreneurship. *American Business Law Journal*. 2013. №41 (1). P. 67–114.
16. Salamon L.M., Lester M. America's nonprofi t sector: A Primer. N.Y.: The Foundation Center, New York, 2009. 197 p.
17. Social entrepreneurship research: A source of explanation, prediction, and delight. *Journal of World Business*. 2015. Vol. 41. P. 36–44.
18. Social Enterprise in Europe Developing Legal Systems which Support Social Enterprise Growth. URL: <http://www.bwblp.com/knowledge/2015/10/21/ocial-enterprise-in-europedeveloping-legal-systems-which-support-social-enterprise-growth>.
19. Zahra S., Rawhouser H., Bhawe N., Neubaum D., Hayton J. Globalization of social entrepreneurship opportunities. *Strategic Entrepreneurship Journal*. 2016. Vol. 2 (2). P. 113–117.
20. Ofitsiyni sait sotsialnoi pekarni «Horikhovyi dim» [The official website of the social bakery "Nut House"]. gorihoviydim.com.ua. Retrieved from <http://gorihoviydim.com.ua/> [in Ukrainian].

21. Ofitsiynyi sait pitserii «Pizza Veterano» [The official website of the pizzeria "Pisa Veterano"]. *veteranopizza.com*. Retrieved from <http://veteranopizza.com> [in Ukrainian].

22. Ofitsiynyi sait blahodiinoho mahazynu «Laska» [The official website of the "Laska" charity shop]. *laskastore.com*. Retrieved from <http://laskastore.com/> [in Ukrainian].

23. Ofitsiynyi sait Vinnytskoho mizhrehionalnoho tsentru profesiinoi reabilitatsii invalidiv «Podillia» [The official website of the Vinnytsia Interregional Center for Vocational Rehabilitation of the Disabled "Podillya"]. *www.vcri.gov.ua*. Retrieved from: <http://www.vcri.gov.ua> [in Ukrainian].